

8. Шамсунов С. Х. Личность осужденных к наказанию в виде обязательных работ / С. Х. Шамсунов, И. А. Лихолат // Право и государство: теория и практика. – 2012. – № 5. – С. 120–122.
Shamsunov S. Kh. Lichnost osuzhdennyh k nakazaniyu v vidie obiazatelnyh работ [Person condemned to punishment in the form of compulsory work] / S. Kh. Shamsunov, I. A. Likholat // Pravo i gosudarstvo: Theory and Practice. – 2012. – № 5. – P. 120–122.
9. Rushton J. Ph. The altruistic personality: Evidence from laboratory, naturalistic, and self-report perspectives / J. Ph. Rushton // Development and maintenance of prosocial behavior / E. Staub, D. Bar-Tal, J. Karyłowski, J. Reykowski (red.). – N. Y. : Plenum Press, 1984. – P. 271–290.
10. Śliwak J. Altruizm i jegopomiar. Kwestionariusz A-N / Jacek Śliwak // Roczniki Psychologiczne. – 2005. – Vol. 8. – № 1. – P. 121–144.

УДК 159.923.32

О. П. Колісник

Received December 09, 2015;

Revised March 10, 2016;

Accepted April 26, 2016.

САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ НА ПСИХОНОСТИЧНОМУ СТУПЕНІ РОЗВИТКУ

Свідомість людини на оперті конвенційних знаків, у яких поняттями закодовано спільнотний і власний досвід взаємодії з типовими обставинами, ідеально опосередковує конкретну взаємодію і творить умови для контролю породжуваних дій та для рефлексивної перебудови цих обставин. Рефлексія як ідеальна спроможність особистості змогли розглядати відомості відкриває для неї можливість творчого виходу за межі обставин і самої себе в напрямку актуалізації ресурсів для більш результативної взаємодії зі світом. Добровільна продуктивна трансформація системи понять особистості слугує психічним механізмом саморозвитку особистості.

Ключові слова: знак, знакова система, поняття, картина світу, опосередкованість, мета, дисфункційні й неадекватні поняття, фрустрація, рефлексія, саморозвиток особистості.

Kolisnyk O. P. The Self-development of Personality on the Psychognostic Stage of Development. Man's consciousness reliance on the conventional signs, in which the communal and own experience of interaction with typical circumstances

has been encoded by means of concepts, perfectly mediates a specific interaction and creates conditions to control the generated actions and reflexive reconstruction of this circumstances. Reflection as an ideal capacity of the individual to consider speculatively information, opens for him the opportunity of creative transcendence beyond itself and circumstances towards the actualization of resources for more effective interaction with the world. The voluntary productive transformation of the system of personality concepts serves as a mental mechanism of personality self-development.

Key words: sign, sign system, concept, worldview, mediation, aim, dysfunctional and inadequate concepts, frustration, reflection, self-development of personality.

Колисник А. П. Саморазвитие личности при психогностическом степени развития. Сознание личности на основании конвенционных знаков, в которых понятиями закодирован опыт взаимодействия с типическими условиями, идеально опосредует конкретное взаимодействие и создает условия для контроля порождаемых действий и для рефлексивной перестройки этих обстоятельств. Рефлексия как идеальный анализ информации открывает для личности возможность творческого выхода за обстоятельства и за саму себя в направлении актуализации ресурсов для более эффективного взаимодействия с миром. Добровольная продуктивная рефлексивная перестройка системы понятий личности служит психическим механизмом саморазвития.

Ключевые слова: знак, знаковая система, понятие, картина мира, опосредованность, цель, дисфункциональные и неадекватные понятия, фрустрация, рефлексия, саморазвитие личности.

Постановка наукової проблеми та її значення. Особистість часто переробляє відомості згідно з властивим їй пояснювальним стилем, який може зберігатися досить довго, має модальність зі ствердним чи заперечним афективним знаком. Первинному заперечному стилю притаманне інтегральне, стабільне та глобальне пояснення недобрих подій, що є чинником ризику для здоров'я і продуктивного життєвого шляху. Вторинним раціональним, заснованим на інтелекті й поняттях, абстрактним й аналітичним, керованим логікою і фактами мисленнєвим стилем особистість інтерпретує та конструює реальність, міркує, прогнозує, вибирає і приймає рішення. Вторинне мислення функціонує паралельно з первинним, із яким може бути в згоді й у зіткненні. Здатність творення прийдешнього – такий важливий складник особистості, як і здатність конструювання колишнього.

Мета статті – з'ясувати вплив свідомого символічно-знакового пізнання на результативність взаємодії особистості з обставинами. **Об'єктом розгляду** стала взаємодія особистості з обставинами. **Предмет розвідки** – когнітивна саморегуляція породження життєвих актів особистістю. **За гіпотезу** нам слугує припущення, що опосеред-

кована саморегуляція відкриває більші можливості для саморозвитку особистості в напрямку більшої результативності її життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Між особистістю та обставинами її буття завжди присутня обставино-характерна варіабельна *взаємодія*; особистість має розрізняти обставини й регулювати свою поведінку відповідно до власних цілей та вимог зовнішніх обставин, використовувати неоднакові взірці поведінки в мінливих обставинах. Взаємну причинну зумовленість особистості й обставин пояснюємо тим, що особистість певною мірою формується обставинами через відгук на їх вплив, а своїм вибором обставин та способів дій вона може впливати на них і творити їх. У процесі зовнішньої взаємодії особистості з обставинами відбувається взаємодія «гарячої саморегуляції» у вигляді переживань із «холодною саморегуляцією» у вигляді думок на предмет урахування обставин для результативного породження необхідних життєвих актів

Люди з однієї референтної культурної групи ментально поділяють визначені способи тлумачення подій і мають однакові поведінкові очікування. Між людиною та світом у процесі соціалізації, інкультурації, персоналізації постають знакові системи, у яких заковані культурою референтної спільноти відомості про об'єктивну реальність і про способи взаємодії з нею. У дітей збільшується кількість доступних понять, вони все тонше їх розрізняють, ієрархічно організовують, стають здатними розуміти поняття інших людей.

Оперта на знакові системи символічно-знакова рефлексивна свідомість призупиняє безперервний хід життя, уявно виводить людину за його межі, завдяки чому вона може зайняти позицію поза чи над життям. Особистість як носій свідомості здатна стати над конкретними обставинами й почати їх перетворення. Рефлексивна свідомість стає органом і знаряддям конкретної особистості як дієвого суб'єкта, здатного суб'єктивно (довільно, творчо, роблено) конструювати події і обставини своєї взаємодії зі світом. Чуттєві образи психіки як безпосереднього відбиття реальності й абстрактні поняття конкретної свідомості як означеного словом більш-менш узагальненого та опосередкованого віддзеркалення світу (аперцепції, атрибуції, переконання, очікування, спогади), які можна також назвати конструктами, – надзвичайно важливий чинник детермінації смислів і поведінки. Образи та поняття покривають й охоплюють лише певний терен

об'єктивної реальності у вигляді подій і обставин взаємодії зі світом, які у відомостях інтенційно та пристрасно трактуються визначеною особистістю через репрезентовані в поняттях її суб'єктивні образ і картину світу. Існує лише безкінечний процес пізнання світу, в якому події отримують смислову значущість і семантичне значення лише тоді, коли людина їх тлумачить чи конструює, і вона у своїй уяві може творити (конструювати) принципово нову реальність та своїми предметними діяльностями й соціальними вчинками надати їй буття.

Конструктивізму в психології, який «липне» до психогностичного ступеня розвитку, притаманні такі ознаки: поступ від всебічної неподільності системи до диференційованої цілісної системи; нарощення використання уможлядних побудов для охоплювання щораз більшої кількості відомостей найекономнішим способом; уведення нових складників у пізнавальну підсистему спонукає її до розвою; на відміну від простої добавки складників, цілісна пізнавальна підсистема розвивається.

Мислительні навички як способи думання, як здатності ставити цілі й розв'язувати завдання та справлятися із життєвими проблемами засвідчують пізнавальну компетентність особистості. Незалежні від зовнішніх підкріплень когнітивні мислительні процеси дуже важливі для емоцій, мотивації та дій; вони переробляють і конструюють відомості; посередні в розумінні життєдіяльності особистості, оскільки для того, щоб ідеально пізнавати світ, приписувати значення подіям й обставинам та творити прийдешнє, потрібна здатність володіння знаковими системами й розвиток вищих пізнавальних процесів. Людські когніції враховують соціальні причини поведінки й впливають на функціонування емоцій, мотивацій і дій. Постала особистість як носій опосередковуючої символічно-знакової свідомості використовує пізнавальні процеси для віддзеркалення подій, взаємодії з іншими людьми, вибору напрямку дій, передбачення прийдешнього.

Усі теорії особистості мінливі й тимчасові. Хороша теорія надихає на творення нових підходів до розв'язання важливих проблем людини і спільноти. Будь-яка концепція особистості має в собі імпліцитні припущення про природу людини. Зовнішній і внутрішній світ особистості наповнені відомостями. Види думок, атрибутів та очікувань, які кодуються, запам'ятовуються і відтворюються, стають основною тематикою когнітивної концепції особистості. Феноменологічно особистість твориться цілісною підсистемою її понять, які

визначають її реальний світ. Активну особистість можна уподібнити до науковця [1], який формує теоретичні поняття для аперцептивного упорядкування перцепцій і для передбачення прийдешнього. Особистість формує нове поняття через вибір одного із двох дихотомічних і протилежних трактувань реальності, яку в разі потреби може перетлумачити. Структуру особистості на психогностичному ступені розвитку складає підсистема понять, якою вона тлумачить себе й інших людей.

Поведінка підтримується *очікуваними* чи предбачуваними наслідками, у такий спосіб особистість може подумати про результативність майбутньої поведінки ще до проведення дії, наперед оцінити грядущі заохоти й покари.

Мова людини, у якій слова означають поняття, визначає її взаємодію з реальністю. У когнітивній концепції стрижневим конструктом є поняття як спосіб тлумачення реальності через рознесення подій і обставин за *категоріями* і як засіб установаження напрямку поведінки. Людина передбачає події, тлумачить, структурує, наділяє їх семантичним значенням й суб'єктивною значущістю. Поняття формуються через осягнення суб'єктом подібності двох складників трактування як схожих, а третього як інакшого [1]. Творення подібності й розбіжності розвиває поняття. Завдяки підсистемі понять людина творить собі упорядковану *картину світу*. Понятійні відмінності творяться через поняття кількості та якості.

Поняття, які використовує певна особистість для тлумачення та передбачення подій, до певної міри взаємозв'язані між собою, упорядковуються в систему символів і знаків свідомості, у якій є діапазон їх можливого застосування, у якому виділяється епіцентр найбільш результативного використання, де й відбувається перебудова особистості [1].

Перший модус спрощення взаємодії особистості з обставинами – її смислова вибірковість щодо того, на чому варто зосереджувати увагу. Концентруючи фокус своєї уваги на завданні, особистість зосереджує увагу на відомостях, які мають стосунок до справи, й відгороджується від подій, які відбуваються одночасно. Коли ж особистість нездатна відсторонитися від непотрібних відомостей, тоді її увага не зосереджується на завданні й результативність дії спадає.

Співучасники референтних спільнот узагальнено й абстрактно віддзеркалюють світ (фізичні предмети, обставини, події) в категоріях, які творяться культурою референтної спільноти для спрощення

взаємодії з обставинами. Для оперування великим обсягом відомостей і для спрощення взаємодії з ними особистість використовує категорії як ієрархічно організовані й узагальнені поєднання характерних ознак. Використання категорій відкриває для особистості можливість використовувати великі пайки відомостей як схожі чи навіть однакові. Категоріями є пізнавальні понятійні побудови, якими ця особистість упорядковує інформацію і таким способом впливає на аперцепцію й інтерпретацію наступних відомостей та на відгуки на них. Віднісши певну частину відомостей до визначеної категорії, особистість може швидко відгукнутися на неї так, як уже реагувала на інших представників цієї категорії. Зміст конкретної категорії найкраще виражає її ідеальний взірець.

Підсистема понять упорядкована в напрямку применшення неузгодженості й несумісності. Зміна певної частини підсистеми понять особистості тягне за собою переміну інших її частин. В ієрархічній підсистемі понять особистості, яка складається зі способів тлумачення реальності, може бути ядерне чи, інакше кажучи, основоположне поняття чи категорія, яке важко змінюється, але переміна якого тягне за собою важливі наслідки для всієї ієрархії понять, і можуть бути дотичні поняття, які легко змінюються й переміна яких не впливає на всю підсистему. В підсистемі понять особистості є провідні й залежні від них поняття. Крім усвідомлених вербальних понять, у людини можуть бути поняття неусвідомлені довербальні [1].

Пізнання людини є пізнанням того, як вона когнітивно творить світ. Життя людини – це експансивне пізнавальне творення реальності, що дає змогу їй будувати й перебудовувати себе як особистість у межах доступних їй понять і категорій, що породжує певну обмеженість у приписуванні причинності. Різні особистості діють неоднаково в несхожих обставинах залежно від того, як ці ситуації вони тлумачать.

Особистості різняться між собою за рівнем когнітивної складності. Когнітивна складність/простота підсистеми понять проявляється мірою розчленованості щаблями ієрархії чи мірою її розподіленості [1]. Багатство доступних понять у пізнавальній підсистемі відкриває більші можливості для точнішого прогнозування і для усвідомлення дійсності. Здатність особистості тлумачити соціальну поведінку за багатьма ознаками засвідчує її когнітивну складність.

Рівень когнітивної складності понятійної підсистеми особистості залежить від різноманітності культурних впливів у дитинстві. Батьки когнітивноскладних дітей забезпечували їм самостійність і демократію в стосунках. Розвитку когнітивної складності сприяють можливості спостерігати різноманітність подій і пробувати різні види досвіду. Когнітивно складні особистості відкриті до нового досвіду, використовують багато складно пов'язаних між собою понять, що забезпечує значну диференціацію перцепцій; вони здатні використовувати суперечливі відомості й осягати життя під різними кутами зору, сприймають інших людей настільки диференційовано, наскільки ті мають велику різноманітність якостей; вони, порівняно з когнітивно простими людьми, краще розрізняють відмінності між собою й іншими людьми, схильні дивитися на світ очима інших людей і точніше передбачають їх поведінку.

Діти, які переживали затяжні й серйозні загрози від авторитарних батьків, розвивають обмежені та ригідні підсистеми понять. Когнітивно прості особистості мають мало понять і мало зв'язків між ними, тому вони слабо диференціюють явища й людей, відкидають суперечливі відомості, часто дотримуються одного узгодженого та несуперечливого тлумачення. Біографія й обставини жорстко детермінують життя лише когнітивно простої особистості. Люди відрізняються і за змістом власних понять, їх упорядкуванням, видом, і за кількістю використовуваних понять, за складністю всієї підсистеми понять та за її відкритістю до перемін. Задіяна індивідуальна підсистема понять і реалії ними означені, способи організації підсистеми понять та способи їх функціонування є тими ознаками, які характеризують особистість психогностичного ступеня розвитку. Абстрактні поняття надто впливають на суттєві сторони щоденного життя людей, тому що міра збігу підсистем понять різних особистостей породжує розмаїття взірців взаємостосунків між ними.

Основоположним складником ходу раціональної переробки відомостей про обставини й події є пояснення їх причин, яке головно ґрунтується на роботі дискретно-дискурсивного розсудку, що проявляється приписування походження причин подій у житті як переважно зовнішніх екстернальних чи як внутрішніх інтернальних [5], сталості цих причин як здебільшого стійких чи як мінливих, урядування як здійснюваного чи нездійснюваного впливу особистості на хід подій у її житті. Приписування причин впливає на широкий обсяг

психічних процесів, особливо на хід саморегуляції, на переживання, спонукання і дії. Більш здорові й успішні частіше ті особистості, які мають інтернальний локус контролю. Упорядковуючи відомості про себе й інших людей, особистість розвиває своє розуміння пов'язі людських психічних ознак, творить свою приховану й неформалізовану концепцію особистості, яка вписана в її імпліцитну картину світу, якою у вигляді питомих категорій ця особистість причинно пояснює свої і чужі дії і вчинки.

Картина світу (символ і знак як конвенційні знаряддя кодування відомостей; свідомість як опосередковане знаковими системами символічно-знакове віддзеркалення світу; поняття як спрощена та порівняно абстрактно організована правдоподібна побудова відомостей про окремий предмет; поняття як задум чи черговість подій, яку людина використовує для інтенційного вибору, перцепції, трактування, організації, перетворення, використання вхідних неоднозначних відомостей про світ, для введення в наявні пізнавальні концепції, прогнозування подій, контролю свого складного соціального оточення; поняття як особистісне знання, як спосіб сприйняття, конструювання і трактування подій відповідно до наявних відомостей і способів діяння згідно з присутніми потрактуваннями; поняття як складник індивідуальної картини світу; семантико-семіотичне мовлення; внутрішнє мовлення; внутрішній діалог на оперті внутрішнього мовлення; дискретно-дискурсивне розсудкове мислення; велика і складна ієрархія понять для осмислення світу та взаємодії з обставинами й подіями; стрижневе поняття, переміна якого приводить до істотних наслідків для всієї ієрархії понять) є інтегральним смисловим полем особистості на психогностичному ступені розвитку, яка переробкою відомостей розв'язує свої проблеми.

Девіації, деліквентності, психопатологія можуть походити від неправильного, спотвореного й неадаптивного розуміння особистістю себе, інших людей та подій свого життя, а також від порушень у трансформації відомостей. Помилкове розуміння призводить до переломних переживань, за якими стоять життєві проблеми. Без належної рефлексії обставин і подій особистість може своєю поведінкою кріпити своє неправильне розуміння.

Переломні переживання для особистості на її психогностичному ступені розвитку дебютують із переживання фрустрації як поразки в досягненні раціонально поставленої мети, а причини невдачі можуть бути різними.

За фруструванням цілеспрямованої поведінки в підмурку дезадаптації перебуває переломне переживання стресу як мимовільної мобілізації ресурсів, яка часто буває неадекватною обставинам через пізнавальну невідповідність між віддзеркаленням обставин і мобілізованими ресурсами. За феноменологією фрустрації, яка нерідко робить подальшу поведінку невідповідною діючим смислу й меті, стоїть стрес як часто неадекватна обставинам позасвідома мобілізація психофізіологічних ресурсів через мимовільну невпевненість особистості в своїй ресурсодостатності.

«Гаряча» саморегуляція поведінки в переломних обставинах у вигляді відсторонення, пошуку соціальної підтримки, конфронтації до фруструючих обставин та саморуйнівних думок не робить особистість паном-господарем становища; лише спрямована на проблему «холодна» саморегуляція допомагає подоланню переломних переживань на психогностичному ступені розвитку особистості, оскільки вона повертає здатність порядкувати над обставинами. Подолання імпульсивної емоційної саморегуляції розпочинається з освоєння здатності зняття надлишкової мобілізаційної напруженості психофізіологічних ресурсів через релаксацію, усвідомлення мимовільних напружуючих переломних переживань і проблем, які стоять за ними, пошуку перебудови проблем у напрямку їх керованого розв'язання.

Узгодженість понять у їх підсистемі полягає в тому, що різні передбачення мають доповнювати, а не заперечувати одне одного. Ця узгодженість понять у їх підсистемі не абсолютна, у ній можуть бути зіткнення між поняттями, що породжує напруженість і труднощі під час прийняття рішень. Коли особистість усвідомлює невідповідність своєї підсистеми понять як картини світу обставинам, які насуваються, тоді вона сприймає, уявляє чи тлумачить світ як ворожий, фруструючий, а своє прийдешнє безнадійним і тяжким й починає тривожитися. Частіше переломні переживання (прищеплена безпорадність, депресія, розпач, зневіра) – результат приписування фрустрації цілеспрямованої предметної діяльності й соціальної поведінки внутрішнім, стійким та всезагальним причинам.

Уходження в уже наявну підсистему понять особистості нового поняття викликає в неї страх. Невідворотність перебудови підсистеми понять призводить особистість до усвідомлення загрози. Правдоподібна загроза перебудови підсистеми понять виникає тоді, коли особистість пробує інакше розуміти іншу людину, і тоді, коли вона

прагне перебудувати себе як ієрархію понять, що передбачає глибокі переміни основоположних (осередніх) понять. Тривога, страх, загроза вводять новий вимір у людське буття, оскільки блокують хід перемін у всій підсистемі понять.

Неупорядкування відгуків на переломні переживання може бути різним: на нові складники подій воно проявляється їх перебільшеною проникливістю чи неадекватною непроникливістю; при передбаченні обставин неадекватною закріпленістю чи зavelикою піддатливістю; в організації підсистеми понять перебільшеним стисканням чи розтяганням [1]. Люди різняться здатністю протівитися перемінам, а дуже велика інертність наближає дезадаптацію та психопатологію. Непристосована особистість настирливо тлумачить події і обставини поняттями, які вже виявляють свою неспроможність.

Принципово новою метою для особистості на її психогностичному ступені розвитку стає кваліфікація фрустрації (недосягнення мети, невдачі) як проблеми, яку потрібно розв'язати засобами рефлексивного міркування.

Процес перебудови особистості нелегкий, у ньому еталонні особистості (успішний психотерапевт має бути еталонною особистістю для своїх клієнтів) якраз мають бути активними співучасниками, які прагнуть допомогти підопічному переживати, думати й діяти в найрізноманітніших формах та напрямках, відкривати нові способи тлумачення себе й свого життя. Зіткнувшись із подіями, які не можна пояснити підсистемою власних понять, особистість може розширити поняття і застосувати його до більшої сукупності подій чи звузити його й зосередити на дрібних складниках обставин. Ознаки ствердних перемін – розвиток і покращення підсистеми понять, які роблять людей більш успішними в низці життєвих подій.

У процесі особистісної рефлексії чи психотерапії потрібно визначити спотворені й неадаптивні розуміння та замінити їх більш реалістичними. Психотерапія як психологічна пребудова життя людини творить обставини відкритих можливостей і використовує мову передбачень; вона покращує передбачення подій через перебудову підсистеми понять, для чого сприятливими є обставини дослідження понять, забезпечення людини новими складниками реальності, новими поняттями й відомостями для перевірки понять. У процесі психотерапії творяться гіпотетичні поняття, які перевіряються на предмет результативності, за наслідками цієї перевірки ці гіпотетичні

поняття переглядаються. Для збільшення можливостей перебудови підсистеми понять потрібне входження у вжиток нових понять, які активують уяву й спонукають до своєї перевірки практикою життя, оскільки поворотний зв'язок полегшує навчання.

Особистість може змінюватися, «приміряючи» нові поняття до себе на предмет відповідності обставинам. У процесі перебудови підсистеми понять одні поняття потрібно ліквідувати, а деякі нові – додати; якісь потрібно звузити, а деякі – розширити; певні поняття потрібно зробити більш проникливими, а якісь – менш проникливими. Доброзичлива підтримка еталонних особистостей і проникливість підсистеми понять сприяють її перебудові. Уявлення себе кимсь іншим, який інакше тлумачить події, і програвання нових ролей розвивають особистість. Ознаки переміни особистості як підсистеми понять – нове думання, нові тлумачення подій, нова поведінка.

Для покращення передбачуваності подій і обставин особистість робить зміни в підсистемі своїх понять. Суб'єктне ускладнення й перебудова підсистеми понять як картини світу в напрямку відповідності цієї ієрархії понять обставинам взаємодії зі світом стає також принципово новою метою і новим ідеальним смислом.

Освіта – той соціальний інститут, який покликаний розвивати складну, змістовну, гнучку й адаптивну підсистему понять як картину світу, а також формувати дискретно-дискурсивний розсудок, який здійснює взаємодію між ними заради породження нових понять.

На етапі вторинної, опосередкованої рефлексії, оцінювання переломних обставин і переживань особистість раціонально зіставляє свої ресурси з вимогами обставин для подолання потенційної загрози, вирішує, як можна попередити чи виправити шкоду й чи є можливості отримати вигоду.

Підсистему понять рухає і розвиває психічний механізм рефлексії, який забезпечує неповторність, складність, багатогранність і певну суперечливість усвідомленої довільної саморегуляції життєдіяльності особистості. Первинна рефлексія, яка піднімається над буттєвим потоком психіки, відбиває й контролює окремі життєві акти, які виконуються за заданою поняттям шаблонною програмою.

На психогностичному рівні розвитку рефлексивного потоку психіки звернена в минуле (розгляд уже виконаної діяльності), у нинішні обставини чи у майбутнє (прогнозування та планування) рефлексія за принципом реальності через посередність дискретно-дискурсивного

розсудку психічним механізмом саморозвитку свідомості особистості, який експансивно ускладнює внутрішній світ цієї особистості до рівня відповідності обставинам, унаслідок чого постає консонансна (узгоджена) перебудова підсистеми понять як картини світу. Через психічний механізм рефлексії особистість переосмислює й перебудовує ієрархію смислів, картину світу, коло діяльностей та спілкування, тобто змінює свою поведінку як цілісний стосунок до довкілля. Когнітивна рефлексія співвідносить дії особистості з обставинами, а особистісна – змінює її внутрішній світ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поява в особистості здатності знову і знову рефлексивно перетлумачувати навколишню реальність та своє життя в ній виводить особистість на обрії свободи, коли її підсистема понять дає змогу передбачати події. Вільна уява висуває здогади, які ще не є фактами, що дає змогу розглядати можливі наслідки з них і передбачати вірогідне майбутнє. Завдяки спостереженню за взірцями й повторам особистість передбачає події й таким чином перевіряє свою підсистему понять за мірилом її здатності до передбачення. Соціальна поведінка і предметна діяльність особистості на психогностичному ступені розвитку спрямовується очікуваними подіями. Особистість вибирає той напрямок поведінки, який відкриває більші можливості для передбачення майбутніх подій. На оперті несуперечливої та внутрішньо узгодженої підсистеми понять особистість робить такі передбачення, які можна перевірити, а виправдані передбачення розширюють цю підсистему. Творча особистість зберігає широту понятійного світобачення і розрізняє реальності. Через подолання теперішнього особистість творить майбутнє.

Психогностичному ступеню розвитку властиві когнітивні, конструктивні й телеологічні (холістичні, динамічні, раціональні, з акцентом на пізнаваності, конструктивності, ідеографічності, мінливості, елементаризмі, суб'єктивності, норативності й узгодженості людської природи) концепції особистості [1–5], які враховують загальні принципи функціонування й одночасно вловлюють самотність окремої особистості. «Холодна» саморегуляція враховує вплив пізнання на сферу переживань і коло діяльностей; вона враховує, що невідповідні відомості призводять до проблемних переживань і дій, тому когнітивна психотерапія має замінити проблемні переконання на реалістичні й адаптивні. Оскільки неадаптивна переробка відомостей

призводить до когнітивних спотворень, які проявляються психологічними проблемами для особистості, то в когнітивній психотерапії використовується заміна ірраціональних переконань, нереалістичних і дисфункційних думок та неадаптивних атрибуцій, які мають руйнівні емоційні й поведінкові наслідки, на продуктивні. «Холодна» психологічна когнітивно-інформаційна перебудова смислового поля нарощує можливості.

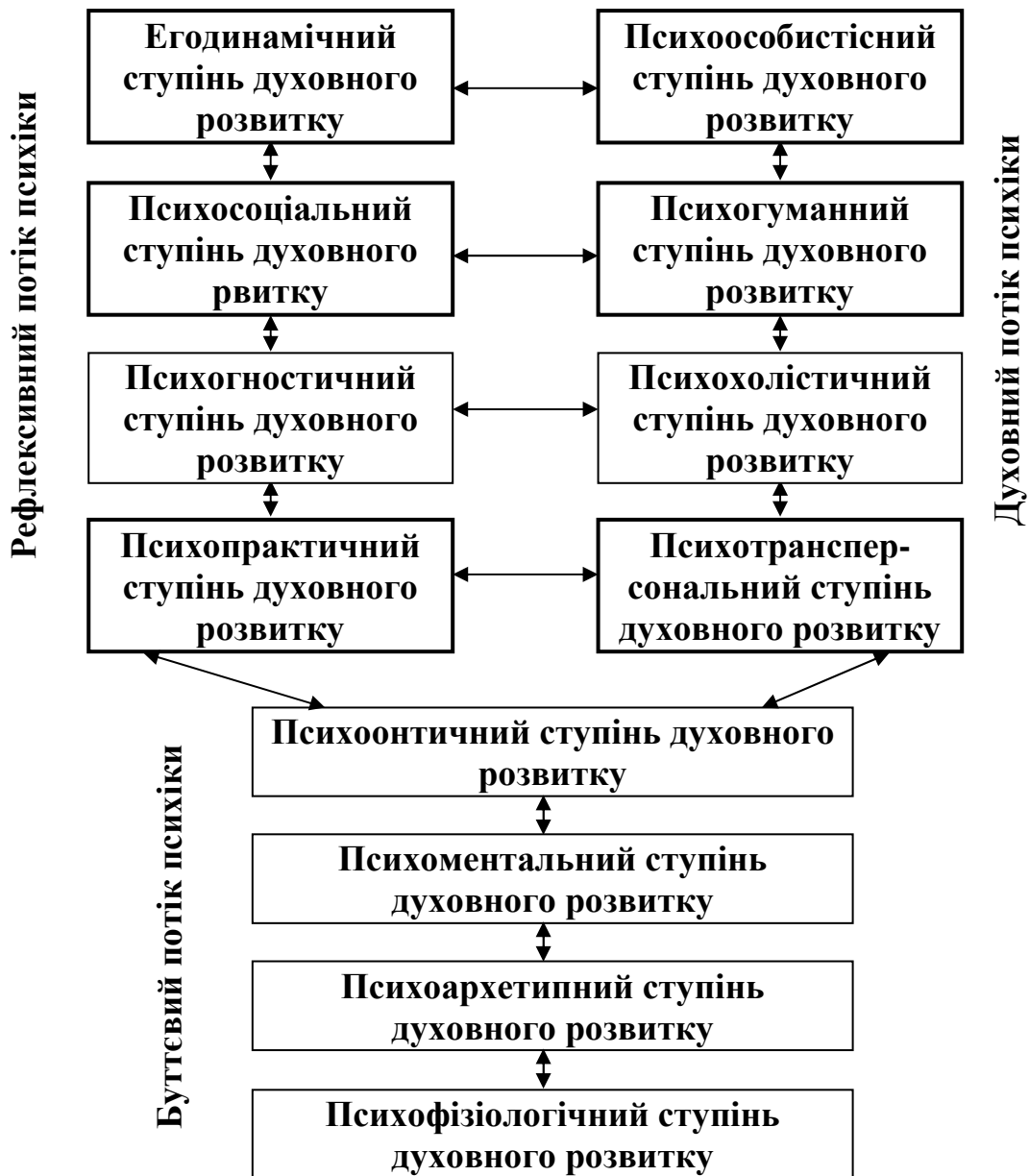

Рис. 1. Схема засад саморозвитку особистості (за О. П. Колісником)

Кожен ступінь духовного розвитку характеризується своїм смисловим полем; своїм переломним переживанням; своєю принципово новою метою як новим ідеальним смислом, який ще не ввійшов в ієрархію смислів і тому має нестачу спонукання для породження життєвого акту; своїм психічним механізмом саморозвитку особистості;

своїм набором методик і технік для цілеспрямованої постановки потрібного психічного механізму саморозвитку; своєю концепцією особистості.

Література

1. Келли Дж. Психология личности. Теория личностных конструктов / Дж. Келли. – СПб. : Речь, 2000. – 249 с.
Kelly J. Psychologia littchosti. Teoriia litchnostnykh konstruktiv [A theory of personality. Nhe psychology of personaj constructs] / J. Kelly. – SPb. : Rech, 2000. – 249 s.
2. Мадди С. Р. Теории личности: сравнительный анализ : пер. с англ. / С. Р. Мадди. – СПб. : Речь, 2002. – 539 с.
Maddi S. R. Teorii litchnosti: sravnitelniy analis : per. s angl. [Personality Theories: A comparative Analysis] / S. R. Maddi. – SPb. : Rech, 2002. – 539 s.
3. Фейдимен Дж. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Дж. Фейдимен, Р. Фрейгер. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2001. – 864 с.
Fadiman J. Litchnost: teorii, eksperementy, uprathnenia [Personality and personal: growth, fourb edition] / J. Fadiman, R. Frager. – SPb. : Praym-Evroznak, 2001. – 864 s.
4. Холл К. Теории личности / К. Холл, Г. Линдсей ; пер. с англ. И. Б. Гришун. – М. : ЗАО «Изд-во “ЭКСМО-Пресс”», 2000. – 720 с.
Hall C. S. Teorii litchnosti [Theories of Hersonality] / C. S. Hall, G. Linzey ; per. s angl. I. B. Hrishun. – M. : ЗАО «Izd-vo “EKSMO-Press”», 2000. – 720 s.
5. Хьелл К. Теории личности: основные положения, исследования и применение / К. Хьелл, Г. Зиглер. – СПб. : Питер-пресс, 1997. – 608 с.
Hjelle K. Teorii litchnosti: osnovnyue polozheniya, issledovaniya i primeneniye [Personality Theories: basic assumjptions, research, and applications, third edition] / K. Hjelle, H. Ziegler. – SPb. : Piter-press, 1997. – 608 s.

УДК 159.938

А. В. Кульчицька

Received December 10, 2015;

Revised March 11, 2016;

Accepted April 26, 2016.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ

Сучасний стрімкий розвиток суспільства й економіки зумовлює потребу розв'язання наукових завдань, у центрі яких – людина як суб'єкт економічної діяльності. Одне із таких завдань – саме дослідження споживчої поведінки та